ÇEVİRİ EDİNCİNİN BİLEŞENLERİ[1]

Paul Kussmaul[2]

İngilizceden çev.: Mine Yazıcı[3]

1. Çeviri Edincinin Sınıflandırılması

Dilbilimciler açısından "edinç" kavramının özel bir anlamı olabilir. Chomsky'nin edinç ve edim kavramları arasındaki ünlü ayrımından yola çıkacak olursak bunun çevirmenin dayanacağı dilsel bir zenginlik olduğu söylenebilir. (Shuttleworth/Cowie 1997: 26) Bu yazıda "edinç" teknik anlamda değil, sadece " belli bir alanda yetenek ve beceri " anlamında kullanılacaktır. Buna göre çeviri edincinin dört bileşenini tartışacağım:

1. Çeviri süreci
2. Kültürlerarası iletişim
3. Genel kültür bilgisi
4. Özel alan bilgisi

Benim bu alt sınıflandırmada kullandığım sistem Almanya'da Mainz Germersheim Üniversitesi Çeviribilim, Dilbilim ve Kültür İncelemeleri Fakültesindeki (Alm. FTSK)[4] kişisel deneyimime dayanmaktadır. Bu bileşenlerden bazılarının geçmişi uzun olmakla birlikte, bu alanda yeni gelişmeler de bulunmaktadır. Her bir bileşenin işlenişindeki uzunluk eğitim ve araştırma konularındaki ilgi alanlarıma göre değişiklik gösterecektir.

---

[1] Kaynak metnin künyesi: Paul Kussmaul "Components of Translator Competence" *Turgay Kurultay'a Armağan Çevribilimden Kesitler*, Eruz, Sakine Şan Filiz (Yay.), İstanbul Multilingual, 2011, ss. 245-257.

[2] Mainz Johannes Gutenberg Universität Fachbereich Translations-, Sprach- und Kulturwissenschaft in Germersheim.

[3] Prof. Dr., İ.Ü. Çevribilim Bölümü İngilizce Mütercim Tercümanlık A.B.D.

[4] FTSK Almanca Fachbereich Translations-, Sprach- und Kulturwissenschaft'ın kısaltmasıdır

CamScanner ile taran

Avrupa'daki üniversitelerde çeviri eğitimi standart
olduğu gibi Yüksek Lisans ve Doktora programları
eğitiminin bir parçası olmuş ya da olma yolundadır. Yüksek
ve Doktora programlarının izleği alanda yıllar boyu
çalışmalar sonucu vurgulanan konular ve bilginin dağılımı
farklılık gösterse de temelde önceki izleklerde okutulanlar
değişikliklerle hala okutulmaktadır. Üniversitemin ana
bakıldığında FTSK'da (http: www.fb06.uni-mainz.de
söylenen alt sınıflandırmaların modüler şekilde de olsa hala
olduğu, bir başka deyişle öğrencilerin zorunlu dersler
ilgi alanlarına göre izleyebilecekleri derslerin hala
görülebilir. Heidelberg, Saarbrücken ve Leipzig gibi
çeviri eğitimi veren diğer bölümlerin Web sayfalarında da
üzere eğitimin çeşitli bileşenlerinin farklı üniversitelerde
şekilde işlendiği görülür.

Profesyonel çevirmenlerle konuşulduğunda ise, çeviri
özellikle uzmanlık alanı bilgisinin önemi konusundaki
sıklıkla duyulur. Öteki konulardaki bilgiye ise tartışmak bir
nedense pek önem bile verilmez. Kamuoyunda hala bu
yaygındır. Bir başka deyişle yeterli ölçüde yabancı dil
sahip yazılım uzmanları, işletmeci, mühendis ve diğer
uzmanlarının gerekirse bir sözlük desteğiyle çeviri yapma
sahip oldukları düşüncesi hâkimdir.

İyi bir yabancı dil ve ana dil bilgisinin çevirmenliğin vazgeçilmez
bir ön koşulu olduğunu söylemeye gerek yok. Burada bu konu
almayacağım. Özel alan bilgisine gelince, kuşkusuz bu bilgi
olmakla birlikte uzman profesyonel çeviri işlemleri için çevirmen
başka bilgi ve becerilere de sahip olması gerektiği konusu gerçi
gözden kaçar.

Çeviri Edinci

İşlemsel bilgi	Dünya Bilgisi
1. Çeviri Süreci	1. Genel Kültür bilgisi
2. Kültürlerarası iletişim	2. Özel alan bilgisi

Şekil. 1

2. Çeviri Süreci

Burada kimi insanın düşündüğü gibi bu işlerin o kadar da kolay olmadığını göstermek üzere çeviri edinçsizliği üzerine iki örnek vereceğim[1].

İlk örnek bir süre önce ortaya çıkmış, üzerine yorum da yapılmış yazılı çeviri olayı üzerinedir (Hönig Kussmaul 1982: 9) ama sınırım çevirinin ne olduğunu anlatmak üzere ben bu örneği yine de kullanabilirim. 1976 Innsbruck Olimpiyat oyunlarının bir sonrakinin nerede yapılacağına karar verildiği son gün izleyiciler ekranda: AUF WIEDERSEHEN IN LAKE PLACID (Lake Placid'de görüşmek üzere) ifadesinin hemen altında GOOD BYE IN LAKE PLACID[2] (Hoşça kal Lake Placid) bir yazı görür. Çevirmen büyük bir olasılıkla Almanca "Auf wiedersehen" i bire bir "Good bye"(Güle güle) diye çevirerek dil kullanımı konusundaki saflığını gözler önüne sermiştir.

İki dilin sözcükleri arasında doğrudan bir benzerlik bulunması kural olmaktan çok ayrıcalıklı bir durumdur. İngilizcede ayrılırken ileri tarihli bir toplantıda görüşülecekse ("See you", "So long", "We'll meet again") "görüşmek üzere" şeklinde ifadeler edilir, herhangi bir plan söz konusu değilse o zaman "Güle güle", "hoşça kal" (İng "Goodbye", "Cheerio") şeklinde ifadeler kullanılır. Almanca da ise "Auf wiedersehen" gelecekteki bir planı işaret etmek üzere kullanılabileceği gibi, bunun ille de gelecekteki bir randevuyu işaret etmesi beklenmez.

Çeviri sürecinin doğru işlemesi açısından bir miktar dilbilim bilgisinin burada çok yararlı olduğu görülmüştür; gerçi çeviri eğitimi izleğinde bu tür bilgi veren bir ders zaten bulunmaktadır. Bizim örneğimizde her şeyin başında iki dilin sözcük düzgüsünün seyrek olarak örtüştüğünü açıklayan yapısal anlambilim konusundaki bilgiden yararlanılabilir. Genel olarak "farewell" (güle güle) kavramının değişkenleri planlanmış ve planlanmamış şeklinde ayırt edici öbeklere ayrılmasının ardından söz konusu değişkenler arasında bir seçim yapılabilir.

---

[1] Benim örneklerim mikro bağlamsal sorunlar olarak sınıflandırılabilir, ancak ben bu örnekleri makro bağlamsal noktaları devreye sokacak şekilde tartışacağım. Bu Kurultay'ın çeviri eğitimi konusundaki görüşleriyle nerdeyse aynı doğrultudadır

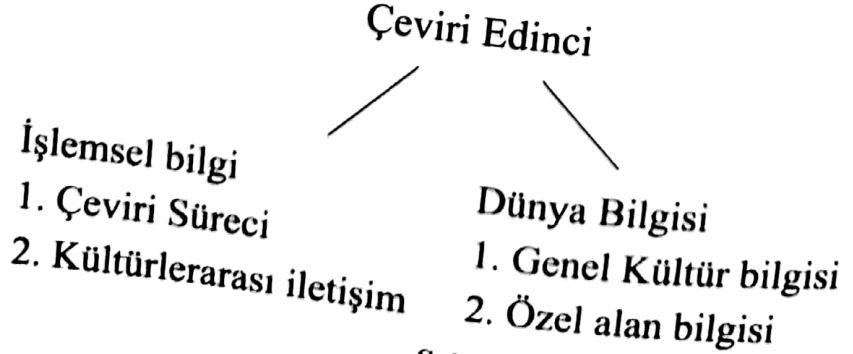
[2] 1980 Kış Olimpiyatlarının yapıldığı Amerika Birleşik Devletlerinde Essex eyaletinde New York'a yakın Adirondacks dağlarının eteklerinde Lakeplacid gölü kenarındaki bir kent (http: www.lakeplacid.com)

CamScanner ile taran

Avrupa'daki üniversitelerde çeviri eğitimi standartlaştırılmış olduğu gibi Yüksek Lisans ve Doktora programları üniversite eğitiminin bir parçası olmuş ya da olma yolundadır. Yüksek Lisans ve Doktora programlarının izleği alanda yıllar boyu sürdürülen çalışmalar sonucu vurgulanan konular ve bilginin dağılımı açısından farklılık gösterse de temelde önceki izleklerde okutulanlar ufak tefek değişikliklerle hala okutulmaktadır. Üniversitenin ana sayfasına bakıldığında FTSK'da (http:// www.fb06.uni-mainz.de/.) yukarıda söylenen alt sınıflandırmaların modüler şekilde de olsa hala sürmekte olduğu, bir başka deyişle öğrencilerin zorunlu dersler çerçevesinde ilgi alanlarına göre izleyebilecekleri derslerin hala sürdüğü görülebilir. Heidelberg, Saarbrücken ve Leipzig gibi Almanya'da çeviri eğitimi veren diğer bölümlerin Web sayfalarında da görüleceği üzere eğitimin çeşitli bileşenlerinin farklı üniversitelerde benzer şekilde işlendiği görülür.

Profesyonel çevirmenlerle konuşulduğunda ise, çeviri işinde özellikle uzmanlık alanı bilgisinin önemi konusundaki tartışma sıklıkla duyulur. Öteki konulardaki bilgiye ise tartışmak bir yana nedense pek önem bile verilmez. Kamuoyunda hala bu fikir yaygındır. Bir başka deyişle yeterli ölçüde yabancı dil bilgisine sahip yazılım uzmanları, işletmeci, mühendis ve diğer konu alanı uzmanlarının gerekirse bir sözlük desteğiyle çeviri yapma yetkisine sahip oldukları düşüncesi hâkimdir.

İyi bir yabancı dil ve ana dil bilgisinin çevirmenliğin vazgeçilmez bir ön koşulu olduğunu söylemeye gerek yok. Burada bu konuyu ele almayacağım. Özel alan bilgisine gelince, kuşkusuz bu bilgi önemli olmakla birlikte uzman profesyonel çeviri işlemleri için çevirmenin başka bilgi ve becerilere de sahip olması gerektiği konusu genellikle gözden kaçar.

Şekil. 1

CamScanner ile taran

"See you"(görüşürüz), "So long" (hoşça kal), "Farewell"(Güle güle), "Fare thee well"(Allahaısmarladık)," We shall meet again"(yine görüşeceğiz) ve "We'll meet again" (görüşmek üzere) arasında bile seçim söz konusudur. Bu tür düşüncelerin açıklanmasında dilbilim alanında edimbilime başvurulabilir. Sözeylem Kuramı yaptığımız eylem konusunda açıklamada bulunacağı gibi, uğurlamada kendi başına bir sözeylemdir. Betimleyici biçembilim sözeylemlerin duruma uygun olması konusunda ölçütleri belirleyebilir. Bizim örneğimizde resmiyet derecesi belirleyici bir faktördür. Örneğin "See you"(görüşürüz) ölçüde gayri resmi sayılırken, "We'll meet again" (görüşmek üzere) büyük bir olasılıkla yeterli sayılır.

Metindilbilimden metinlerin mantığını açıklamada yararlanılabilir. Bu konuda kullanma kılavuzlarının çevirileri kötülüğüyle ün salmıştır. Aşağıda birkaç yıl önce kullandığım termosun nasıl kullanılacağıyla konusundaki yönergelerle ilgili metne bakınız:

Ich halte für sie stundenlang heisse Getränke trinkgerecht warm oder kalte Getranke kühl, wenn Sie mich richtig darauf vorbereiten. Damit ich keinen Schock bekomme und das wertvolle Spezialglas in meinem Inneren nicht zerspringt, sollten Sie mich vor dem Gebrauch vortemperieren und einfach kurz mit warmem oder kaltem Wasser ausspülen. So kann ich mich entsprechend auf meine kommende Aufgabe einstellen.

Metinde ayrıca yüzü, kolları bacaklarıyla insanı andıran bir termos resmi bulunmaktadır. Bu da metindeki kişiselleştirmenin altını çizmektedir. İngilizce çevirisi şöyle ilerlemektedir:

For hours I will keep your hot drinks ready to drink hot and your cold drinks cold if you fit my lid properly. If you do have a slight accident with me and the special glass inside me doesn't shatter, you must check me before using me again by rinsing me out in warm or cold water. Then I will be ready to use again.

Kapağımı iyi kaparsanız saatlerce sıcak içeceklerinizi sıcak, soğuk içeceklerinizi soğuk tutarım. Benimle ilgili ufak bir kaza geçirmeniz veya içindeki camın çatırdaması durumunda beni kullanmadan önce ılık veya soğuk suyla çalkalayıp kontrol etmelisiniz. Ardından kullanıma hazırımdır.

Metinde kişiselleştirme korunmakla birlikte bir sürü dilbilgisi ve sözcük hatası bulunmaktadır. Çevirmen ilgeçlerin doğru kullanımı,

CamScanner ile taran

"to do" mastarının pekiştirici olarak kullanımı ve olumsuzların kullanımı konusunda temel dilsel bilgiden yoksundur. Erek ve kaynak dil bilgisine hâkimiyetin çeviri edincinin ön koşulu olduğunu hatırlatmaya gerek yok.

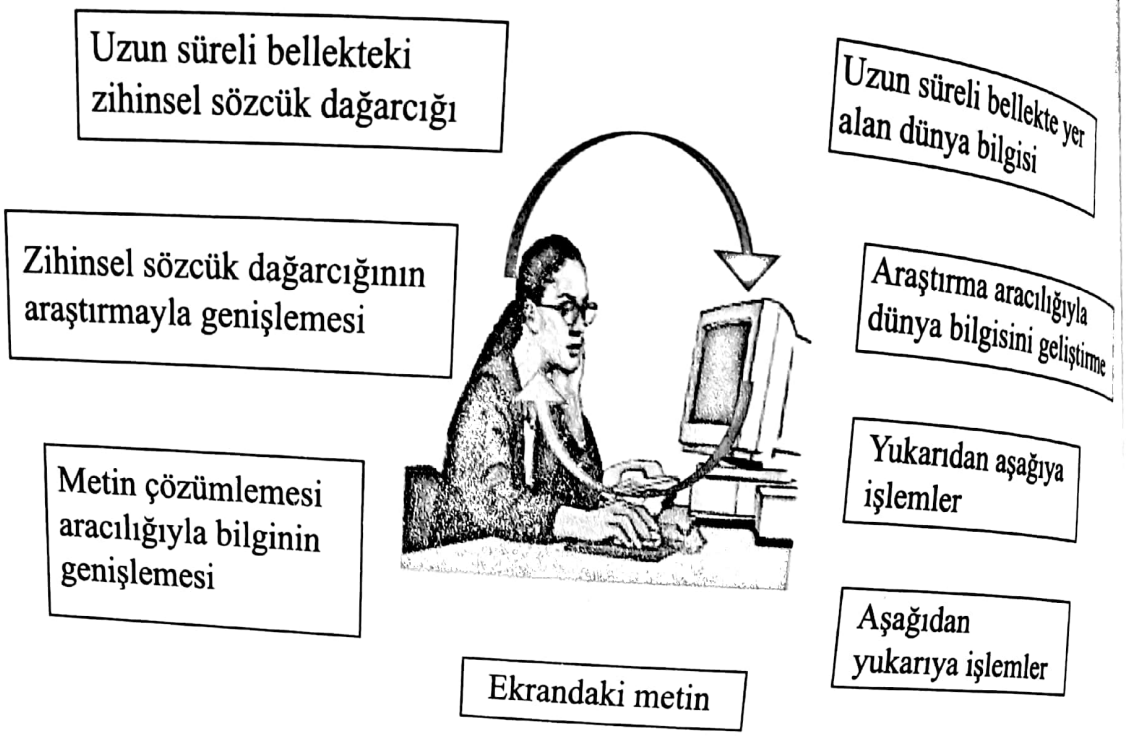
Üstelik olayların sıralanışı tamamıyla birbirine karışmıştır. Kaynak metinde termosu kullanmadan önce çalkalanması tavsiye edilirken, çevirisinde önce termosu kullanırız, ardından kaza geçiririz, sonra da çalkalayıp, yeniden kullanırız. Bundan böyle, metnin mantıksal izleği tamamen değişmiştir. Gerçi bu örnekte çarpıklık ortada ve oldukça aptalca görünmekle birlikte, burada kendi deneyimimden yola çıkarak gerçekte vurgulamak istediğim cümlelerin mantıksal izleğinin üzerinde durulması gereken bir nokta olduğudur. Genellikle kaynak metnin mantığı yeterince açık değildir; bu durumda çevirmenin görevi bunu düzeltmektir. Bu çeviri edincinin bir parçasıdır. (Teknoloji alanında metin hatalarıyla ilgili daha fazla tartışma için bkz. Schmidt 1999: 59-106)

"Bağlaşıklık"[7] , "bağdaşıklık" ve "izlek" ve "odağın" düzenlenmesi gibi metindilbilimle ilgili kavramlara çeviriyi ve hatta kaynak metni düzeltmede başvurulabilir. Bizim örneğimizde bu kavramlar termosu gözümüzde canlandırmamıza yardımcı olabileceği gibi camının nasıl özel bir cam olduğunu, ısıdan nasıl etkilendiğini ve hatta termosla ilgili başımıza gelenleri aklımıza getirir. Bu konuda psikolingüistikteki "sahneler ve çerçeveler", "senaryolar" ve "metinler" gibi kavramların bilinmesi yararlı olur. (Bu kavram ve yaklaşımların açıklanması ve tartışılması konularında bkz. Kussmaul 1995, Kussmaul 2000 ve Kussmaul 2007)

Dilbilimsel model ve kavramlar kuşkusuz olgulara dayalı bilgidir; bunları çeviride anlama, çözüm bulma ve karar verme aşamalarında kendimizi geliştirmek üzere uygulamaya koyduğumuzda çeviri sürecine ilişkin becerilerimizin bir parçası haline gelirler. Ben bunu çeviride anlama sürecini anlatan bir resimle göstereceğim:

[7] Çeviri eğitimine yaklaşımında metindilbilim kavramların kullanımı konusunda Kussmaul Kurultay'a tamamıyla katılıyorum (bkz. Kurultay 1998: 279)

CamScanner ile taran

Şekil. 2

En önemli kavramlar "aşağıdan yukarıya işlemler", bir başka deyişle "karşınıza çıkan" ya da "önünüze" çıkan metin ve "yukarıdan aşağı işlemler", bir başka deyişle "aklınızdaki" (belleğinizdeki) metin ile aklınızdakinin metne "yansıtılmış" işlemidir. Anlama bu işlemlerin bir etkileşimidir.

Örneğin, Almanca metinde "zerspringt" (çatlamak/çatırdamak) (psikolingüistik deyişle, "çerçeve") belki de akla camdan yapılmış bir şeyin düşmesiyle ilgili bir kazayı "sahneyi" getirir. Başka bir deyişle, çevirmenin belleğinde depolanmış bir bilgiye erişilmiştir. Gerçi burada kaynak metin termosun düşmesinden ortaya çıkacak tehlikeden çok, aşırı sıcak ya da aşırı soğuk suyun termosun camına zarar vereceğinden söz edilmektedir; bu nedenle, çok sıcak ya da çok soğuk suyun ılıklaştırılması önerilmektedir. Başka bir deyişle, çevirmenin belleğindeki yanlış bir deneyime erişilmiş, bu ise aşağıdan yukarı işlemleri karartarak yukarıdan aşağı işlemleri tetiklemiştir. Yanlış anlama bu iki işlem arasında denge kurulamadığı zaman ortaya çıkar. İki işlem arasındaki dengeyi sağlamada metin çözümlemesi yararlı bir araçtır. Bizim örneğimizde termos kullanımıyla ilgili eylemlerin sıralanışına daha yakından bakılması çevirmenin yaptığı çeviriyi yüzüne gözüne bulaştırmasını engelleyebilirdi. (Anlama sürecinin betimlenmesi konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kussmaul 1995: 85-97, Kussmaul 2000: 60-68, Kussmaul 2007: Kussmaul 2009, passim, 136-152. Anlamayı öğrenme konusunda kusursuz bir kaynak için bkz. Kiraly 2000: 86-92.)

CamScanner ile taran

Ben kendi deneyimimden yola çıkarak öğrencilere bu tür süreçler konusunda farkındalık kazandırmanın onların yanlış anlamalarını engellenmesine yardımcı olduğu görüşündeyim. Kadının başındaki kutular belleğimizdeki farklı türdeki bilgilere işaret eder. Bu aynı zamanda sözcük ya da dünya bilgimizin eksik kaldığı zamanlarda araştırmanın devreye gireceği anlamına da gelir. Her ne kadar sözlükten sözcüklere bakmak basit gibi görünse de, çeviriyi harekete geçirecek bilgiyi çıkartmak biraz uygulamayla ilgili deneyim ister. Giderek araştırma yöntemlerinin öğretilmesi konusunda farkındalık kazanıyoruz. Örneğin Veri İletişim Donanımı (DCE) konusunda sözlükle birlikte sipariş edilebilecek Dictionary Skills (1997) adlı çalışma kitabı bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Çeviribilim ve sözlükbilimcilerin de yazıları bulunmaktadır. (karş. Neubert 1986, Hausmann 1989, Kussmaul 1995: 105-127, Worbs 1997, Atkins 1998, Wiegand 1998, Kussmaul 2007: 75-89,).

Bu günlerde hacimli sözlüklerin çoğu elektronik formatta devreye girdi, üstelik internet kullanımı çevirmene gereksinim duyduğu tüm bilgiyi sunma potansiyeline de sahip. Gerçi bilgiye en kısa yoldan erişme öğretilmesi gereken bir beceri. Bu alanda da ilerlemeler yok diyemeyiz. (Örneğin bkz. Kiraly 2000:123-139, Austermühl 2001 b.a.)

Şekil 2' ye baktığımızda çevirmenin psikolingüistik konusunda kuramsal bir temele sahip olduğu izlenimine kapılabiliriz. Bu onların anlama süreçleriyle hesaplaşmaya başlamalarına yardımcı olur, ancak çevirmenler öteki sorunlarla da hesaplaşmak zorundadır. Üstelik çevirmenler için son hedef sadece anlamakla sınırlı kalmaz, anlamanın sözcelendirmeye yol açması gerekir. Çeviri eğitiminde sorun bu noktada ortaya çıkar: Bu hedef için dilbilim alanında ne kadar bilgiye ihtiyacımız var? (karş. Kussmaul 1986, Kussmaul 2009: 68-76) Bizim bu konudaki seçimimizi genel dilbilimin gereksinimleri, ya da uygulama alanında yabancı dil eğitimi veren dilcilerin gereksinimleri bile değil, çevirmenlere özgü gereksinimler belirleyecektir. Sorun ve hataların çoğu anlamsal kökenli olduğundan, anlambilimin çeviri alanında yararlı bir araç olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca örnekleri tartışırken sadece anlambilimle ilgili kavramların değil, edimbilim ve metindilbilimle ilgili kavramların da bunlara nasıl uygulanacağını da gösterdim. Gerçi dizimbilim konusunda çok

CamScanner ile taran

en kendi deneyimimden yola çıkarak öğrencilere bu tür süreçler
sunda farkındalık kazandırmanın onların yanlış anlamalarını
ellenmesine yardımcı olduğu görüşündeyim. Kadının başındaki
lar belleğimizdeki farklı türdeki bilgilere işaret eder. Bu aynı
anda sözcük ya da dünya bilgimizin eksik kaldığı zamanlarda
ştırmanın devreye gireceği anlamına da gelir. Her ne kadar
zlükten sözcüklere bakmak basit gibi görünse de, çeviriyi harekete
çirecek bilgiyi çıkartmak biraz uygulamayla ilgili deneyim ister.
iderek araştırma yöntemlerinin öğretilmesi konusunda farkındalık
azanıyoruz. Örneğin Veri İletişim Donanımı (DCE) konusunda
özlükle birlikte sipariş edilebilecek Dictionary Skills (1997) adlı
çalışma kitabı bulunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Çeviribilim ve
sözlükbilimcilerin de yazıları bulunmaktadır. (karş. Neubert 1986,
Hausmann 1989, Kussmaul 1995: 105-127, Worbs 1997, Atkins
1998, Wiegand 1998, Kussmaul 2007: 75-89,).

Bu günlerde hacimli sözlüklerin çoğu elektronik formatta devreye girdi, üstelik internet kullanımı çevirmene gereksinim duyduğu tüm bilgiyi sunma potansiyeline de sahip. Gerçi bilgiye en kısa yoldan erişme öğretilmesi gereken bir beceri. Bu alanda da ilerlemeler yok diyemeyiz. (Örneğin bkz. Kiraly 2000:123-139, Austermühl 2001 b.a.)

Şekil 2' ye baktığımızda çevirmenin psikolingüistik konusunda kuramsal bir temele sahip olduğu izlenimine kapılabiliriz. Bu onların anlama süreçleriyle hesaplaşmaya başlamalarına yardımcı olur, ancak çevirmenler öteki sorunlarla da hesaplaşmak zorundadır. Üstelik çevirmenler için son hedef sadece anlamakla sınırlı kalmaz, anlamanın sözcelendirmeye yol açması gerekir. Çeviri eğitiminde sorun bu noktada ortaya çıkar: Bu hedef için dilbilim alanında ne kadar bilgiye ihtiyacımız var? (karş. Kussmaul 1986, Kussmaul 76) Bizim bu konudaki seçimimizi genel dilbilimin da uygulama alanında yabancı dil eğitimi veren bile değil, çevirmenlere özgü gereksinimler çoğu anlamsal kökenli olduğundan, bir araç olduğu anlaşılmıştır. bilimle ilgili kavramların da bunlara konusunda çok

CamScanner ile taran

çey söylenmedim ama bu onun önemsiz olduğu anlamına gelmez. Karşıtsal çalışmalar iki dilin birbiri arasında sözdizimsel olarak ne gibi farklılıklar gösterdiğini ve güçlüklerin nereden doğduğunu ortaya çıkarmıştır. (Bilgi için bkz. Snell-Hornby 1998) Bu arada fonetik ve fonoloji konularını da atladım. Geleneksel çevirmenler açısından bu konular çeviriyle ilgili olarak düşünülmez, ama sözlü çeviri yapmaları istendiğinde bu alanlar son derece büyük önem taşır.(Bilgi için bkz. Huber 1998.)

Yeniden sözcelendirme aşamasında çevirmenin elinde birçok seçenek bulunduğu gibi doğru seçimi yapmak için de bazı kriterlere gereksinimi vardır. Bunun yanı sıra seçme işlemi anlamsal olarak kesin olanını seçmeyle çoğu kez ilişkilendirilir. Birkaç yıldır çeviri kuramında bu kararları vermeye yarayan bir yaklaşım rağbet kazandı. .Bu "işlevsel yaklaşım" olarak bilinmektedir. (Başlangıç için bkz. Nord 1997.)

Geçenlerde kamuoyu anketlerinin Almancaya çevrilmesi konusunda tavsiyede bulunmam istendi. "Social Relations and Support Systems" (Sosyal İlişkiler ve Destek Sistemleri) başlığı altındaki ankette yer alan sorunlardan birisi şöyleydi:

Şimdi büyük bir miktarda borç para almaya *ihtiyacınız olduğunu* düşünün. Yardım için öncellikle kime başvurursunuz?

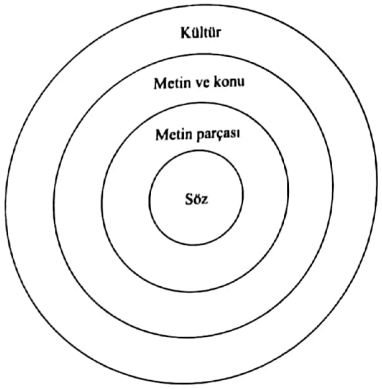
Büyük miktarda para için aşağıdaki bir kaç seçenek öne sürüldü:

- eine hohe Geldsumme (Yüksek miktarda para)
- eine größere Geldsumme (Daha yüksek miktarda bir para)
- eine beträchtliche Geldsumme (Hatırı sayılır miktarda para)
- ziemlich viel Geld (Çok fazla para)

Toplumbilimcilerin deyişine göre sorunun amacı *bir kimsenin* yardım için kime başvuracağını ortaya çıkarmaktı. *Ardından ben* söz konusu ifadenin işlevinin ödünç para almayla *ilgili prototipik bir* sahne yaratmak olduğunu ve sosyal destek bağlamında *prototipik* para miktarının sadece birkaç Pound, Dolar ya da Avro *değil de* daha büyük bir para miktarı, belki de birkaç yüz Avro *olabileceğini* tartışmaya başladım. Aslında böyle bir bağlamda borç para almaktan söz ettiğiniz zaman yukarıdaki para miktarıyla ilgili seçeneklerden hangisini seçtiğiniz önemli değildir (şu anda biçemsel farklılıklardan

söz etmiyoruz) çünkü içinde bulunulan durum zaten yüksek bir miktarda paraya işaret eder. Gerçekte söylenmesi daha doğru olan, ya da daha kesin olarak söylenmek istenen "Varsayalım ki ödünç para almak zorunda kaldınız " (Angenommen, Sie müssten Geld leihen …) (karş. Kussmaul 2007: 177dipnot, 200 dipnot.)

Bu konuda atılacak "İşlevsel" adımlar şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 3

İşlevsel yaklaşım sergileyenlerin ne yaptığını kendine özgü bir konusu olan bir metin içerisindeki parçada yer alan sözcüğün veya öbeğin işlevi belirler; üstelik metin de potansiyel olarak belli bir kültürün içinde gömülü olarak düşünülür. Örneğin, araştırma ödünç para almanın doğru görülmediği bir kültüre çevrilseydi, o zaman çevirmen paranın eşdeğeri olarak başka bir sözcük bulmak zorunda kalacaktı. Örneğin, ilkel kültürlerde bu belki de bir yiyecek adı olabilirdi

Bu günlerde çevirmenler metinlerinin şablonlarını kendileri hazırlamak zorunda. Germersheim FTSK'da öğrencilere bunun nasıl yapılacağını öğreten dersler açılıyor. Burada bu konuya değinmeyeceğim ama bu konuyu etraflıca ele alan Jürgen Schopp tarafından kaleme alınmış mükemmel bir kitaba da dikkatinizi çekmek isterim(Schopp 2005).

Sırasıyla bundan sonraki konunun Şekil 1'e göre "kültürlerarası iletişim" olması gerekir. Ben ise bu konuyu çeviri eğitiminde oldukça yeni bir alan olarak bir süre erteleyip daha geleneksel konulara geçeceğim.

3. Genel Kültür Bilgisi

Genel kültür bilgisi genellikle bir kültürün tarihini, siyasi kurumlarını, eğitim sistemini ve edebiyatını vb. kapsar. Bildiğim kadarıyla, sırrı hala çözülememiş olan bir sorun ise neyin seçileceği konusudur. Tarihsel olarak hangi dönem ya da olayları çevirmenin bilmesi gerekir? Siyaset ya da ilgili kurumlar konusunda ne ölçüde etraflıca bilgiye sahip olmalıdır? Eğitim sistemine gelince, çevirmenler ileride öğretmen olacak kadar bilgeye mi sahip olmalıdır? Edebiyat konusuna gelince, hangi yazarları okumaları gerekir? Ayrıca romanları, oyunları, şiirleri edebiyat eleştirisinin sunduğu modellere göre yorumlamayı da bilmeleri gerekir mi?

Bunun ölçütü çevirmenlerin yabancı bir kültürde eğitimli kişilerle başarılı bir şekilde iletişim kurabilip, küçük düşme riskine girmemesi beklentisidir. Bu yüzden çevirmenin yabancı bir kültürdeki eğitimli bir kişinin bildiğini bilmesinde yarar vardır. Örneğin, tarihteki hangi dönem ve olaylar, güncel hangi konular ya da eğitimli bir kişinin hangi konuları bildiğinin veya hangi konulardan söz ettiğinin bilinmesi gibi. Ancak bu durumda "eğitimli"yi ne şekilde tanımlayalım? Almanya'da Dietrich Schwanitz'in şöyle bir kitabı var Bildung. *Alles, was man wissen muß* (Eğitim, Bilmeniz Gereken Herşey). Başka kültürlerde benzeri kitaplar var mı? Ya da eğitimli kişilerin genel kültür bilgisi konusunda bir araştırma başlatmalıyız mı? Bildiğim kadarıyla bu sorular daha yeni tartışılmaya başladı. (Genel bilgi için bkz. Witte 1998, daha özel bilgi için Kussmaul 1992 yeniden baskısı Kussmaul 2009: 89-100, Witte 2000.)

4.Özel Alan Bilgisi

Özel alan bilgisi, örneğin Germersheim **FTSK'da** *teknoloji* bilgisi, hukuk, işletme, iktisat, tıp alanlarını kapsayıp, öğrenciler bu konulardan bir ya da ikisini seçebilir. Burada altta yatan düşünce öğrencileri mühendis, bilgisayar programcısı, işletmeci ya da doktor olarak yetiştirmek değil, bu alanlarda metinleri anlayacak, üretecek nitelikte insanlar yetiştirmektir. Amaç öğrencilerin bilgiyi, örneğin bir bilgisayar programı hakkındaki bilgiyi aktarmasını sağlamaktır, yoksa bir bilgisayar programı yazmak değil. Bundan böyle çevirmenlerin özel alanlardaki teknik terimleri ve özel alan dillerindeki dil geleneklerini bilmesi gerekir. (Özel alan dilleri

konusunda İngilizce kapsamlı bir bibliyografyaya sahip kitap için bkz. Fluck 1998.)

Mühendislerin, işletmecilerin ve hukukçuların her zaman iyi ve anlaşılır bir metin yazma konusunda başarılı olmadıklarını hiç çekinmeden söyleyebilirim. Şimdilerde "teknik metin yazma" diye bir meslek var (cf. Göpferich 1998.). Çok talep duyulduğuna göre, bunda bir gerçek payı olduğu söylenebilir. Biz öğrencilerimizi kaynak metnin düzeltilmesi pahasına da olsa iyi yazılmış metinler konusunda eğitmeye çalışıyoruz.

5. Kültürlerarası iletişim

Kültürlerarası iletişimde kullanıldığı şekliyle genel kültür bilgisi ve işlemsel bilgi arasında kesin sınırlar bulunmaz. Kültürel bilgi temelde durağandır; iletişim ise, hep devingendir. Ancak ansiklopedik bilginin iletişimde kullanılmasıyla birlikte o da tıpkı çevirinin dinamiğinde saklı dilsel bilginin işleme dayalı bilgi olarak kullanılması gibi, devingen ve işlemsel bir hal alır. Germersheim ders izleğinde iki edincin birbirinden ayrılması temelde tarihseldir. Hep "ülke bilgisi derdik, kısa zamanda daha saygın görünmesi için "kültür incelemeleri" " ("Kulturwissenschaft") adını aldı. Geçenlerde buna Almanya'da söz konusu alanda önde gelen simalardan biri Merhum Heinz Göhring tarafından kurulan "kültürlerarası iletişim" adında yeni bir alan daha eklendi. Göhring'in yazılı ve sözlü çeviri açısından kültür tanımı gerçekten oldukça devingen bir özellik taşır:

Şöyle der:

Kültürü yazılı ve sözlü alanlardaki her çevirmenin kaynak ve erek kültür hakkında bilmesi gereken her şey olarak tanımlayabiliriz:

- İnsanların çeşitli rollerdeki davranışını toplumun beklentilerine uyup uymadığı açısından değerlendirebilmek için
- Toplum tarafından izin verilen - örneğin yaşa ya da cinsiyete bağlı-rolleri beklentilere göre oynamak, ya da aksine karar alıp kuralları çiğnerlerse de sonuçlarına katlanmak için
- Doğal ya da insan eliyle yaratılmış çevreyi yerli bir kimse gibi algılayabilmek için (Göhring 1998:112 Dipnot. Çev. Paul Kussmaul)

Kültürlerarası iletişim disiplinlerarası olup başlıca olarak etnoloji, kültürel ve sosyal antropolojiye dayanır. Çeviri kuramıyla bütünleşmesine işlevsel yaklaşımların tercih edilmesi damga vurur. Vermeer'in *Skopos* kuramı ve Holz-Mänttäri'nin çeviriye ilişkin eylem kuramı (karş. Witte 1998, Witte 2002).

Başka kültürlerdeki insanların davranışı gözlemlendiğinde yöntemsel bir sorun olduğu ortaya çıkar. Kendi kültürümüze ilişkin bakış açımız doğal olarak gördüklerimizi çarpıtır ve kısıtlar. Bakış açımızı değiştiremezsek de, en azından potansiyel olarak sınırlılıkların farkında olmalıyız. (karş. Witte 1998:346 f., Witte 2002.b.a)[8]

Çevirmenlerin hangi tür işlerde kültürlerarası bilgi ve becerilere gereksinimi vardır şeklinde bir soru sorabiliriz. Her şeyden önce metinler ait oldukları kültürlerin içine gömülüdür-bu sadece beklentilerimize uygun şekilde yazınsal metinler, reklamlar ve turizm broşürleri için geçerli olmayıp, küreselleşmenin kültürel farklılıkları ortadan kaldıracağını sandığımız metinler için de geçerlidir. Schmitt zengin örnekleriyle teknoloji alanında kültüre özgü özellikler bulunduğunu inandırıcı bir şekilde gösterir. (Schmitt 1999: 106-256). Bu söylenenlere ek olarak, çevirmenlerin sadece yazılı ya da çeviri yapmanın ötesinde olan işleri üstlenmeleri de istenebilir. Kültür uzmanları olarak, kendilerinden örneğin yabancı iş ortaklarının ziyaretlerini düzenlemeleri ya da dış ülkelere yolculuklarda şirketlerinin temsilcilerine refakat etmeleri istenebilir. Burada görevleri sadece dilsel engelleri değil, kültürel engelleri de aşmak olacaktır.

Ben burada kendi deneyimlerime dayalı birkaç örnek vereceğim. Anlatacaklarım ister istemez kısa olacak, ya da kapsamlı olmayacak, ama yine de bu düzenlemeyi yaparken kültürel antropolojide öne sürülen bir modeli kısmen de olsa göz önünde bulundurmaya çalışacağım:

[8] Kurultay (1995) bu sorunu Türk ve Alman Kültürleri açısından kapsamlı bir şekilde tartışmaktadır.

Dilsel olmayan	Dilsel davranış
Gelenek görenek	Eğretileme ve semboller
Zamanın kullanımı	Çağrışımlar
Mekânın kullanımı	Dilsel gelenekler
Beden dili	örn. Nasıl kibar olunacağı gibi
Tabular	

Şekil 4

5.1 Gelenek ve Görenekler: Ne kadar yenecek?

Yemeğe davet edildiğimizde yiyiş şeklimiz ve ne kadar yediğimiz ev sahibine karşı tutumumuzu açığa çıkarır. Çin Halk Cumhuriyeti'nde konferans verdiğim sırada bir meslektaşımın evine akşam yemeğine davet edildim. O gün öğlen yemeğinde Avrupalı arkadaşlarla uluslararası otellerin birine gıdıp tıka basa hamburger ve patates kızartması yedik. Çok aptallık etmiş olduk çünkü Çinli meslektaşımın yemek davetine gittiğimde hiç de aç değildim. Almanya'da en azından yaşadığım yer olan Renanya-Palatina'da misafirlerin ev sahibinin yemeklerini beğendiklerini ve emeğine değer verdiklerini göstermek için çok yemek yemeleri beklenir. Ben de elimden geleni yapıp, masanın üzerindeki her şeyden biraz tattım. İkinci kez ikramda bulunulduğunda her şeyin çok güzel ve lezzetli olduğunu ancak daha fazla yiyemeyeceğimi söyledim.

Ertesi gün senelerce Çin'de bulunan Alman meslektaşıma akşam yemeği davetini anlattım. Bunun üzerine arkadaşım ailenin tarihine Çin'de bulunan en görgülü Avrupalı misafir olarak anılacağımı, çünkü Çin'de çok az yemenin görgü kuralı sayıldığını, ikinci ikramda birini almadan önce üç kez ikramda bulunmak zorunda olduklarını söyledi. Öyleyse sonunda şanslıydım. Alman görgü kurallarına göre davranmış olsaydım hiç de iyi bir izlenim bırakmış olmazdım.

Yöntemsel açıdan bu örnek önceden de söylediğim gibi referans aldığımız çerçevenin kendi kültürümüz olduğunu gösterir. Açıkçası kendi kültürümüzde görgü saydığımızı yabancı kültürde de görgü sayıldığını düşünürüz. Bu genellikle yanlış anlamaya yol açar ama neyse ki burada öyle bir şey olmadı.

5.2 Zaman ve Mekânın Kullanımı

Zamansal olarak bir insanı bekletme sınırı her kültüre göre değişir. Yerleşik kanı Güneye doğru ilerledikçe sürenin arttığıdır. Ürdün'de zaman ve zamanın ilerleyişine karşı tutumsal olarak çok daha temel bir farklılık yaşadım. Amman'da Ürdün Üniversitesi'nde ders verirken, bölüm başkanından randevu almak istedim. Telefon edip, ertesi sabah müsait olup olmadığını sordum. Düzene düşkün bir Alman olarak, zamanı önceden belirlemek istedim ama o bana "istediğin zaman gel" dedi. Vardığımda usulden bir fincan kahve ikram edildi ve konuşmaya başladık. Ardından başka bir meslektaş geldi, bu kez beni bırakıp onunla konuşmaya başladı. Bir süre sonra başka bir meslektaş daha geldi, ona da aynı şekilde davranıldı, bu arada bir saat içinde daha başkaları da geldi ve bölüm başkanı her seferinde en son gelenle konuşmaya daldı. Bir süre sonra sabırsızlanmaya başladım ama bu ülkede işlerin farklı yürüdüğünün de farkına vardım. Herkes kendi payına düşen ilgiyi görüp görüşmek zorunda kaldıkları konuyu tartışma fırsatı buluyordu-birkaç saat böyle geçti- sıra yine bana geldi. Çok gezmiş ve kültür duyarlılığı olan Ürdünlü meslektaşım Ürdün'de (belki çoğu Arap ülkesinde de böyle) ilkin son gelenin ağırlandığını, bu durumda başkalarını hep beklettiğiniz için Batılıya bunun oldukça zaman kaybı olarak göründüğünü açıkladı- Peki bu durumda "zaman" kavramı ne? Kuşkusuz bu bir anekdot, ama bu düzenin arkasında yatanın ne olduğunu çıkarmak araştırmaya değer bir konu- kültürle ilgilenen bir antropoloğun işi. (karş. Hall 1959) Sırası gelmişken zamana karşı benzer bir tutum İsa'nın bir öyküsünde üzüm bağındaki işçilere söylediği şu sözlerde ortaya çıkar: "Son gelen ilk; ilk gelense sondur". Sonuç olarak, İsa da Doğu kültüründe yaşamıştır.

Üstelik mekâna karşı tutum da her kültüre göre değişir. Bu konuyu, ilk araştıran kişi olarak Edward T. Hall,"proksemik" terimini kullanarak insanların iletişim kurduğunda aralarındaki uzaklığa işaret etmiştir (Hall 1972a). Taraflar arasında uzaklık, konuşmanın konusu, toplumsal ilişkiler açısından bir bağlantı olduğunu gözlemlemiştir. Ürdün'de bir gece yetişkin bir öğrencimle (erkek) dışarı çıktık, bir otel barında bira içip sohbet ederken benim dizimi okşayıp durdu. Şimdi bu Almanya'da olağandışı bir durum, eşcinseller dışında sanırım Avrupa'nın öteki birçok ülkesinde de durum aynı. Neyse E.T. Hall'ü okumuş olduğumdan Arap ülkelerinde bu tür davranışların

böyle çağrışımları olmadığını biliyordum, kültürel açıdan uyumlu bir kişi olduğumdan sonunda ben öğrencimin dizimi okşamaya koyuldum, umarım kendi kültüründen biriyle sohbet ediyormuş duygusuna kapılmıştır. (Zaman ve mekâna giriş niteliğinde bilgi için alanın "klasikleri" olarak bilinen bkz. Hall 1959 ve Hall 1969, "Proksemik" konusunda özet bilgi için Hall 1972a and 1972b.).

5.3 Beden Dili

Hindistan'dayken bir taksi durağına gittim ve şoföre müsait olup olmadığını sordum. Başını salladı. Ben de ikinci sıradakine gittim, o da aynı tepkiyi gösterdi. Birinci şoför arkamdan koşup, niye binmiyorsunuz diyene dek sıranın aşağısına kadar ilerledim. Bir Alman meslektaşım ve Hintli misafiriyle yemek yerken bir şeylerin ters gittiğini fark ettim. Ne söylesem başını sallıyordu-kuşku duyuyor ya da reddediyor diye düşündüm.

Daha sonra aynı gün Hindistan'da 5 yıl yaşamış olan Alman meslektaşıma sordum o da bana başı arkaya sallamanın "evet" , başı öne sallamanın da "hayır "anlamına geldiğini, ayrıca Hindistan'da başı arkaya sallamanın tıpkı Almanya'da başı öne sallamak gibi kibarca dinlediğini göstermek amacıyla yapıldığını açıkladı. Benim için sorun işaretlerin benzerliğine karşın anlamda farklılıkların olması. Bu örnekte yine yorumumuzu nasıl kendi kültürümüzün gönderge çerçevesine dayandırdığımız ve bunun benim işareti nasıl yanlış yorumlamamla sonuçlandığı görülebilir. Biz ayrıca işaretleri de her zaman doğru görmeyiz. Bana başın sallanması olarak gözlemlediğimin gerçekte başın öne arkaya sallanması ve sağa sola sallanmasının bir bileşimi olduğu söylenmişti, ancak bu tür bir davranış bizim kültürümüz geleneğinde bulunmadığı için ayrıntıların farkına varmamıştım.

Beden dilinin işaretleri sonsuza kadar uzanır. Bu ise aynı ya da benzer işaretlerin farklı kültürlerde farklı anlamlara gelebileceğine işaret eder. Önceden karşılaşmadığımız bir işaretle karşılaşırsak, bu bize yeni ya da belki de garip gelebilir, ancak kendi kültürümüzden bildiğimiz işaretlerin farklı bir anlama geleceği akla gelmez. Bunlar sahte arkadaşlar olarak bilinegelir, yanıltıcı ve hatta tehlikeli bile olabilir, tıpkı halka şeklindeki parmak işaretinin birçok Batı ülkesinde mükemmelliğe ya da başarıya işaret ederken, Kolombiya'da

müstehcenliğe işaret etmesi gibi. (Beden diline giriş niteliğinde bilgi için bkz. Argyle 1988 ve Givens (Yay haz.) 2002.)

5.4 Tabular

Ölüm, bazı beden fonksiyonları ya da cinsellik çoğu kültürde tabu konulardır. Bunlardan söz edilirken dolambaçlı sözler kullanılır. Tabular ummadığımız alanlarda da rol oynayabilirler. Birkaç yıl önce, önceden de belirtiğim gibi kamuoyu araştırmalarının çevirisi konusunda danışmanlık yapmam istenmişti. Kaynak metin İngilizlere göre hazırlanmıştı ve sorulardan biri de "İngiliz olmaktan gurur duyuyor musunuz?" şeklindeydi. Almanya ise, en azından 2006 Dünya Futbol Şampiyonası'ndan öncesine dek Nazi tarihinden ötürü ulusal gurur, milliyetçilik ya da aşırı sağ kanatlara eğilimle ilişkilendiriliyordu. Bir bakıma ulusal gurur tabu bir konuydu. Bundan böyle bu soruyu "Siz Alman olmaktan bir rahatsızlık duyuyor musunuz? şeklinde çevrilmesini önerdim ve uzun tartışmalardan sonra toplumbilimciler bu sorunun çıkartılması gerektiğine karar verdiler.

5.5 Eğretilemeler ve Semboller

Çoğu kültürde hayvanlar eğretileme olarak kullanılmakla birlikte aynı hayvan farklı anlamlara gelebilir. Bundan böyle, örneğin Almanca'da birine "Huhn" (tavuk) demek genellikle kişinin aptal olduğuna işaret ederken, İngilizce'deki karşılığı "chicken"(tavuk) kişinin korkak olduğuna işaret eder. Almancada ise, tavşan sözcüğü başka sözcüklerle birleştirilerek "Angsthase" (korkak) ya da "Hasenfuß"(ödlek) örneklerinde görülebileceği üzere korkaklığı anlatmak için kullanılır, oysa bildiğim kadarıyla bu hayvan İngilizce'de asla insani sıfatlar için kullanılmaz. Canavar ya da ejderha sözcüğü ise, hem İngilizcede, hem de Almancada öfkeli ve düşmanca davranan kadınlar için kullanılır, oysa Çincede aynı sözcük "iyi şansın" simgesidir.

Sözlü ya da yazılı çeviri yaparken bir kimsenin biçimsel olarak bu benzerliklerin anlamsal farklılıkların bilincinde olması gerekir. Eğretilemeler aynı zamanda tipik bir şekilde politik söylemi oluşturmak üzere kullanılırlar, bununla birlikte siyasetçiler her zaman bunların kültürel sonuçlarının farkında olmazlar. Avrupa tarihinde Mihail Gorbaçov bütün Avrupa milletlerinin yer alması gereken

"ortak bir Avrupa birliği çatısından" söz ederken "ev"i eğretileme olarak kullanmıştır. Oysa İngilizler, ya da çoğu Avrupalılara göre prototipik bir ev tek bir aileye mahsus müstakil ya da yarı müstakil bir evdir. Bu durum karşısında Avrupalı siyasetçiler hemen kendi milletlerinin hangi katta yaşayacağını zemin ya da çatı katının kime düşeceğini merak etmeye başlamışlardır. Ya da Amerika da bu eve dâhil edilecek mi yoksa dışlanacak mıdır? Oysa Gorbaçov'un aklındaki aynı çatı altında birçok dairenin bulunduğu toplu bir konuttur. (Karş. Chilton & Lakoff 1995: 54)

5.6 Yan Anlamlar

Bazı kavramların her kültüre göre farklı yan anlamları vardır. Çağdaş Avrupa kültüründe "gençlik" pozitif yan anlamlara sahiptir. Çoğu tüketim maddelerinin reklamı gençlere göre yapılır. Öte yandan bazı politik sözlemlerde kullanılan terimlerden de anlaşılacağı üzere Batı kültüründe yaşlılık yan anlamsal olarak olumsuzluk eğilimi gösterir. Örneğin, Almanya' da birkaç yıl önce "Rentnerschwemme" (Yaşlı Emekli akını- TR. Emekli ordusu) şeklinde bir sözcük ortaya çıktı. Yaşlılığa karşı tutum örneğin "Altersheim" (yaşlılar evi Tr. Darülaceze) yerine "Seniorenresidenz" (=Kıdemliler evi; Tr. Huzurevi) gibi ya da "Ältere Leute" (Yaşlı insanlar) veya "Rentner" (Emekliler) yerine "Senioren" (Kıdemliler) şeklinde genelleyici bir sözcüğün kullanılması gibi düzdeğişmecelerin ya da dolambaçlı sözlerin ortaya çıkmasından da anlaşılır (bu yaşlılık kavramının tabu olmaya başladığının da bir işareti). 1990'da Çin'deyken böyle dolambaçlı sözlere gerek yoktu. "Bıyıklı yaşlı adam" diyorlardı (o zaman 50 yaşındaydım) ve "yaşlı" sözcüğünün "yüceltici" bir sözcük olduğunu duyunca oldukça şaşırmıştım.

5.7 Dilsel Uzlaşımlar - nasıl kibar olunur?

Bir İngiliz üniversitesinde genç bir doçentken Alman bir profesörün sunduğu bir bildiriyle ilgili tartışmaya katıldım. Alman meslektaşım ve ben bildiriyi hem ufuk açıcı, hem de çelişkili bulduk ve her ikimiz de hararetle tartışmaya girdik. Ertesi gün Alman meslektaşım yaşlı bir İngiliz meslektaşının incitici davrandığım konusunda onu azarladığını anlattı.

İkimiz de şaşırdık ve ne olup bittiğini anlamaya çalıştık. İkimiz de Alman profesörün bildirisiyle ilgili birbirimize aykırı

düşen düşüncelerimizi ve eleştirilerimizi kendi memleketimizde olduğu gibi özgürce tartışmıştık. İngiliz meslektaşlarımızın nasıl davrandığını hatırlamaya çalıştık ve geriye dönük olarak tamamıyla farklı davrandıklarını fark ettik. Doğrudan hiç bir eleştiride bulunmamışlardı, sadece "meslektaş X'in yaklaşımı konusunda ne düşünüyorsunuz?" ya da "meslektaş Y'nin son kitabı hakkındaki düşüncelerinizi duymak isterim" şeklinde sorular sormuşlardı. Konuya aşina olanlara göre, bu sorular oldukça eleştirel olup, profesörün bu konuları yeterince dikkate almadığını ima ettiği gibi, onun eksikliklerini, hatta bilgisizliğini örtmek ve küçük düşmesini önlemek için kendisine bir fırsat verildiğine de işaret eder.

Buradan iki türlü akademik söylemden söz edebiliriz. Alman akademisyenlerin eleştirel tutumlarını dile getirirken daha doğrudan davrandıklarını, öte yandan İngiliz akademisyenlerin daha dolaylı davranmalarına karşın bunun asla eleştirel olmadıkları anlamına gelmediğidir.

Bu kısa ama tipik bir öyküdür. Bu öykü Galtung'un (1985) entelektüel söyleme ilişkin öne sürdüğü kültürel prototiplerle çok uyuşmaktadır. "Saksonlara özgü" söylemde (İngiltere ve ABD'de) bildiri veya konferanslar üzerine yapılan yorumlar konuşmacıyı öven birkaç sözle başlar, bunu kibarca sözcelendirilmiş eleştiriye giriş niteliğinde "ama" sözcüğü izler. Öte yandan Tötonik söylemde (Almanya'da) ise, bir kimse öncellikle öne sürülen iddiadaki en zayıf noktayı hedef alarak konuşmacıyı eleştiri yağmuruna tutar (Galtung 1985:157dipnot.).

Bu örnek bize uzlaşım, kültür ve metin türü arasında bir ilişki olduğunu gösterir.Bu örnekte anlatılan türden bir söylem dilbilimde kullanıldığı metin terimiyle yakınlık gösterir ve uygun davranışın ne olduğunu belirleyen kurallar ve uzlaşımlar tarafından da yönetilir. Bu kurallar kültürden kültüre değişir. Bütün metin türlerinde kültüre özgü uzlaşımları (özellikleri) bekleyebiliriz. (Karş. Kussmaul 1997 vb. Teknolojik metinlerin kültüre özgü özelliği için bkz. Göpferich 1998:283-342 ve Schmitt 1999:156-244.)

6. Sonuç

Çevirmenlerin farklı alanlardaki edinçlerinin gelişmesi ancak disiplinlerarası çerçeve dâhilinde mümkündür. İlgili disiplinler

içerisine dilbilim, bilişsel psikolo[illegible] kazandığı [illegible], tarih, yazın ve çevirmenin uzmanlık bilgisayar bilimi, hukuk, işletme, tıp gibi farklı alanların hepsi girer. Bununla birlikte, bu disiplinlerin hepsini çeviri eğitimine göre uygulamak hiç akıldan çıkarılmaması gereken bir konudur. Biz dilbilimci psikolog, antropolog, tarihçi, bilgisayar uzmanı, avukat, muhasebeci, hekim yetiştirmiyoruz, yazılı ve/veya sözlü alanda çevirmen yetiştiriyoruz. Çeviribilim farklı disiplinlerden kendine özgü konuları seçer. Bu durumda Çeviribilim seçmeci midir? Evet, pozitif anlamda seçmecidir. Kendi amaçlarına uygun yaklaşımları, yöntemleri ve modelleri seçer. Bunu yaparken de, disiplinlerarası işbirliğinin nasıl olabileceği konusunda öncü bir rol oynayabilir.

KAYNAKÇA

Argyle, Michael (1988): *Bodily Communication*. Second Edition. London, New York: Methuen.

Atkins, B. T. Sue. (ed.)(1998): *Using Dictionaries. Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators*. Tübingen: Niemeyer (=Lexicographica, Series Maior, 88).

Austermühl, Frank(2002): *Electronic Tools for Translators*. Manchester: St. Jerome.

Chilton, Paul & Lakoff, George (1995): "Foreign Policy by Metaphor." Schäffner, Christina & Wenden, Anita L. (Yay haz.): Language and Peace. Aldershot / Brookfield USA / Singapore / Sydney: Dartmouth, 37-59.

Fluck, Hans-R (1998): „Fachsprachenforschung". In: Snell-Hornby, Mary / Hönig, Hans / Kußmaul, Paul / Schmitt, Peter, A. (Hrsg.) (2. Auflage 1999) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg 1998, 72-77.

Galtung, Johan (1985): "Struktur, Kultur und intellektueller Stil. Ein vergleichender Essay über sachsonische, teutonische, gallische und nipponische Wissenschaft". Wierlacher, Alois (Yay. haz.): *Das Fremde und das Eigene: Prolegomena zu einer interkulturellen Germanistik*. München: Iudicium Verlag, 151-193.

Givens, David B (2002).: *The Nonverbal Dictionary of Gestures, Signs & Body Language Cues.* Spokane, Washington: Center for Nonverbal Studies Press.

Göhring, Heinz (1998): "Interkulturelle Kommunikation." In: Snell-Hornby, Mary / Hönig, Hans / Kußmaul, Paul / Schmitt, Peter A. (Hrsg.) (2. Auflage 1999) *Handbuch Translation.* Tübingen: Stauffenburg, 112-115.

Göhring, Heinz (2002): *Interkulturelle Kommunikation. Anregungen für Sprach- und Kulturmittler.* Hrsg. von Andreas F. Kelletat und Holger Siever. Tübingen: Stauffenburg.

Göpferich, Susanne (1998): *Interkulturelles Technical Writing. Fachliches adressatengerecht vermitteln. Ein Lehr- und Arbeitsbuch.* Tübingen: Narr.

Hall, Edward T.(1959): *The Silent language.* Garden City, New York: Doubleday.

Hall, Edward(1969): *The Hidden Dimension.* Garden City, New York: Doubleday.

Hall, Edward T.(1972a): "A system for the Notation of Proxemic Behaviour." In: John Laver & Sandy Hutcheson (yay.haz.): *Communication in Face to Face Interaction.* Harmondsworth: Penguin, 247-273.

Hall, Edward T.(1972b): "Silent Assumptions in Social Communication." In: John Laver & Sandy Hutcheson (eds.): *Communication in Face to Face Interaction.* Harmondsworth: Penguin, 274-288.

Hausmann, Franz Josef / Oskar Reichmann / Herbert Ernst Wiegand / Ladislav Zgusta (Hg.) (1989). Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Internationales Handbuch zur Lexikographie, 1. Teilband. Berlin, New York: de Gruyter.

Hönig, Hans & Kussmaul, Paul(1982): *Strategie der Übersetzung.* Tübingen: Narr.

Huber, Dieter (19..: Hans / ...

Kiraly, Don (2000): *A Social Constructivist Approach to translator Education. Empowerment from Theory to Practice.* Manchester: St. Jerome.

Kurultay, Turgay (1990): "Äquivalenzanweisungen an den Lernenden im Übersetzungsunterricht. Ein Verfahren zur Intensivierung, Sequenzierung und Objektivierung des Übersetzen-Lernens." In: Reiner Arntz & Giela Thome (eds.): Übersetzungswissenschaft. Ergebnisse und Perspektiven. Festschrift für Wolfram Wilss zum 65. Geburtstag. Tübingen: Gunter Narr, 269-277

Kurultay, Turgay (1995): "Verstehen sich die Kulturen besser, wenn sie sich näher kommen? Multikulturalität als Problem der Übersetzung zwischen den Sprachen und Kulturen." In: Max *Plank Enstitüsünde* verilen konferans. 21.7.95.

Kussmaul, Paul (1986): "How much linguistics does a translator need?" In: *TextConText* 4/1986, 272–281.

Kussmaul, Paul (1992): "Die Rolle der Kultur in der Übersetzungswissenschaft und in der Übersetzerausbildung" In: Joachim Schwend/ Susanne Hagemann/ Hermann Völkel (Hrsg.), *Literatur im Kontext - Literature in Context. Festschrift für Horst Drescher,* Frankfurt am Main: Peter Lang, 479-494.

Kussmaul, Paul (1995): *Training the Translator.* Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.

Kussmaul, Paul (1997): "Text-type conventions and translating." In: Trosborg, Anna (ed.): *Text typology and Translation.* Amsterdam: Benjamins, 67-83.

Kussmaul, Paul (2000): *Kreatives Übersetzen.* Tübingen. Stauffenburg.

Kussmaul, Paul (2007): *Verstehen und Übersetzen.* Tübingen: Narr.

Kussmaul, Paul (2009): Übersetzen — *nicht leicht gemacht.* Berlin:: Saxa Verlag.

Schmitt, Peter A. (1999): *Translation und Technik*. Tübingen: Stauffenburg.

Schopp, Jürgen (2005): *"Gut zum Druck"? Typographie und Layout im Übersetzungsprozess*. Tampere: Tampere University Press. Distribution Bookshop TAJU, P.O.Box 617, 33014 University of Tampere, Finland

Schwanitz, Dietrich (1999): *Bildung. Alles, was man wissen muss*. Frankfurt: Eichborn.

Shuttleworth, Mark & Cowie, Moira (1997): *Dictionary of Translation Studies*, Manchester: St. Jerome.

Snell-Hornby, Mary (1998): "Kontrastive Linguistik". In: Snell-Hornby, Mary / Hönig, Hans / Kußmaul, Paul / Schmitt, Peter, A. (Hrsg.) (2. Auflage 1999) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg, 66-70.

Watzlawick, Paul / Beavin, Janet H. / Jackson, Don D. (1972): Menschliche Kommunikation. Formen, Störungen Paradoxien. Bern / Stuttgart / Wien: Hans Huber 1969, 3. Aufl.1972, (American original: Pragmatics of Human Communication. A Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes. New York: W.W. Norton, 1967).

Wiegand, Herbert Ernst (1988): *Wörterbuchforschung. Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. 1. Teilband. Berlin, New York: de Gruyter.

Witte, Heidrun (1998): "Die Rolle der Kulturkompetenz." In: Snell-Hornby, Mary / Hönig, Hans / Kußmaul, Paul / Schmitt, Peter, A. (Hrsg.) (2. Auflage 1999) *Handbuch Translation*. Tübingen: Stauffenburg 1998.

Witte, Heidrun (2000): *Die Kulturkompetenz des Translators. Begriffliche Grundlegung und Didaktisierung*. Studien zur Translation, Band 9, Tübingen: Stauffenburg.

Worbs, Erika (1997): "Plädoyer für das zweisprachige Wörterbuch als Hilfsmittel des Translators". H. W. Drescher (Hg.). *Transfer. Übersetzen. Dolmetschen. Interkulturalität*. Frankfurt am Main u.a.: Peter Lang.

CamScanner ile tarandı

2. Çeviri Süreci

Burada kimi insanın düşündüğü gibi bu işlerin o kadar da kolay olmadığını göstermek üzere çeviri edinçsizliği üzerine iki örnek vereceğim[5].

İlk örnek bir süre önce ortaya çıkmış, üzerine yorum da yapılmış yanlış çeviri olayı üzerinedir (Hönig/Kussmaul 1982: 9) ama sanırım çevirinin ne olduğunu anlatmak üzere ben bu örneği yine de kullanabilirim. 1976 Innsbruck Olimpiyat oyunlarının bir sonrakinin nerede yapılacağına karar verildiği son gün izleyiciler ekranda: AUF WIEDERSEHEN IN LAKE PLACID (Lake Placid'de görüşmek üzere) ifadesinin hemen altında GOOD BYE IN LAKE PLACID[6] (Hoşça kal Lake Placid) bir yazı görür. Çevirmen büyük bir olasılıkla Almanca "Auf wiedersehen" i bire bir "Good bye"(Güle güle) diye çevirerek dil kullanımı konusundaki saflığını gözler önüne sermiştir.

İki dilin sözcükleri arasında doğrudan bir benzerlik bulunması kural olmaktan çok ayrıcalıklı bir durumdur. İngilizcede ayrılırken ileri tarihli bir toplantıda görüşülecekse ("See you", "So long", "We'll meet again") "görüşmek üzere" şeklinde ifadeler edilir, herhangi bir plan söz konusu değilse o zaman "Güle güle", "hoşça kal" (İng."Goodbye", "Cheerio") şeklinde ifadeler kullanılır. Almanca da ise "Auf wiedersehen" gelecekteki bir planı işaret etmek üzere kullanılabileceği gibi, bunun ille de gelecekteki bir randevuyu işaret etmesi beklenmez.

Çeviri sürecinin doğru işlemesi açısından bir miktar dilbilim bilgisinin burada çok yararlı olduğu görülmüştür; gerçi çeviri eğitimi izleğinde bu tür bilgi veren bir ders zaten bulunmaktadır. Bizim örneğimizde her şeyin başında iki dilin sözcük düzgüsünün seyrek olarak örtüştüğünü açıklayan yapısal anlambilim konusundaki bilgiden yararlanılabilir. Genel olarak "farewell" (güle güle) kavramının değişkenleri planlanmış ve planlanmamış şeklinde ayırt edici öbeklere ayrılmasının ardından söz konusu değişkenler arasında bir seçim yapılabilir.

---

[5] Benim örneklerim mikro bağlamsal sorunlar olarak sınıflandırılabilir, ancak ben bu örnekleri makro bağlamsal noktaları devreye sokacak şekilde tartışacağım. Bu Kurultay'ın çeviri eğitimi konusundaki görüşleriyle nerdeyse aynı doğrultudadır.

[6] 1980 Kış Olimpiyatlarının yapıldığı Amerika Birleşik Devletlerinde Essex eyaletinde New York'a yakın Adirondacks dağlarının eteklerinde Lakeplacid gölü kenarındaki bir köy. (http://www.lakeplacid.com/)

CamScanner ile taran

2. Çeviri Süreci

Burada kimi insanın düşündüğü gibi bu işlerin o kadar da kolay olmadığını göstermek üzere çeviri edinçsizliği üzerine iki örnek vereceğim[5].

İlk örnek bir süre önce ortaya çıkmış, üzerine yorum da yapılmış yanlış çeviri olayı üzerinedir (Hönig/Kussmaul 1982: 9) ama sanırım çevirinin ne olduğunu anlatmak üzere ben bu örneği yine de kullanabilirim. 1976 Innsbruck Olimpiyat oyunlarının bir sonrakinin nerede yapılacağına karar verildiği son gün izleyiciler ekranda: AUF WIEDERSEHEN IN LAKE PLACID (Lake Placid'de görüşmek üzere) ifadesinin hemen altında GOOD BYE IN LAKE PLACID[6] (Hoşça kal Lake Placid) bir yazı görür. Çevirmen büyük bir olasılıkla Almanca "Auf wiedersehen" i bire bir "Good bye"(Güle güle) diye çevirerek dil kullanımı konusundaki saflığını gözler önüne sermiştir.

İki dilin sözcükleri arasında doğrudan bir benzerlik bulunması kural olmaktan çok ayrıcalıklı bir durumdur. İngilizcede ayrılırken ileri tarihli bir toplantıda görüşülecekse ("See you", "So long", "We'll meet again") "görüşmek üzere" şeklinde ifadeler edilir, herhangi bir plan söz konusu değilse o zaman "Güle güle", "hoşça kal" (İng."Goodbye", "Cheerio") şeklinde ifadeler kullanılır. Almanca da ise "Auf wiedersehen" gelecekteki bir planı işaret etmek üzere kullanılabileceği gibi, bunun ille de gelecekteki bir randevuyu işaret etmesi beklenmez.

Çeviri sürecinin doğru işlemesi açısından bir miktar dilbilim bilgisinin burada çok yararlı olduğu görülmüştür; gerçi çeviri eğitimi izleğinde bu tür bilgi veren bir ders zaten bulunmaktadır. Bizim örneğimizde her şeyin başında iki dilin sözcük düzgüsünün seyrek olarak örtüştüğünü açıklayan yapısal anlambilim konusundaki bilgiden yararlanılabilir. Genel olarak "farewell" (güle güle) kavramının değişkenleri planlanmış ve planlanmamış şeklinde ayırt edici öbeklere ayrılmasının ardından söz konusu değişkenler arasında bir seçim yapılabilir.

---

[5] Benim örneklerim mikro bağlamsal sorunlar olarak sınıflandırılabilir, ancak ben bu örnekleri makro bağlamsal noktaları devreye sokacak şekilde tartışacağım. Bu Kurultay'ın çeviri eğitimi konusundaki görüşleriyle nerdeyse aynı doğrultudadır.

[6] 1980 Kış Olimpiyatlarının yapıldığı Amerika Birleşik Devletlerinde Essex eyaletinde New York'a yakın Adirondacks dağlarının eteklerinde Lakeplacid gölü kenarındaki bir köy. (http://www.lakeplacid.com/)

CamScanner ile taran